

BİRLİK'TEN

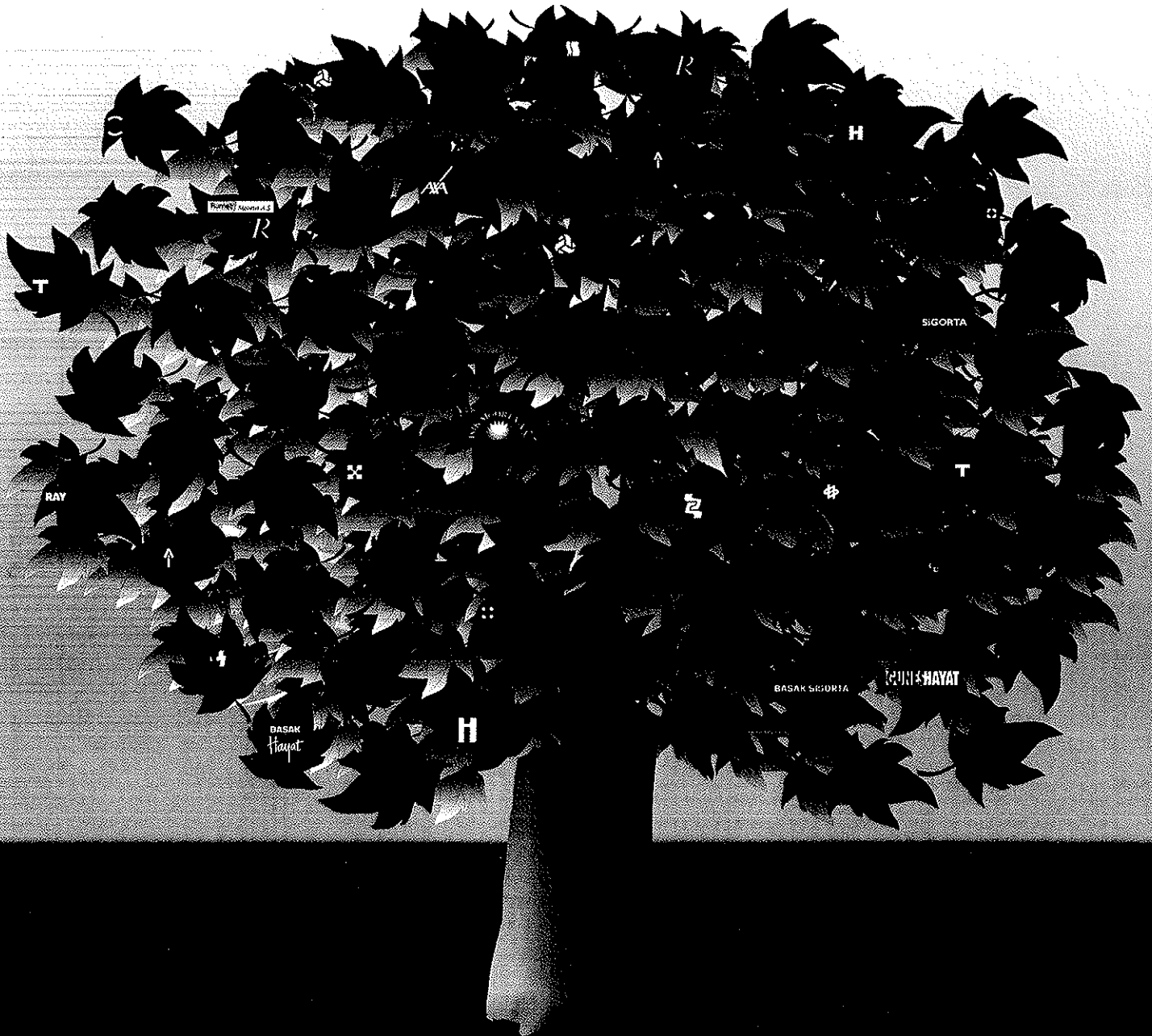
TÜRKİYE SİGORTA VE REASÜRANS ŞİRKETLERİ BİRLİĞİ YAYINIDIR

YIL: 1

SAYI: 5

MAYIS 2000

TÜRKİYE SİGORTA ve REASÜRANS ŞİRKETLERİ BİRLİĞİ GENEL KURULU 28 NİSAN 2000

İNCELEME ARAŞTIRMA

RÜCU VE SOVTAJ ALACAKLARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

A.Giriş

Muhasebe hukuku, muhasebe tekniğine ve muhasebe kuramına dayanır. Diğer bir deyişle, muhasebe hukuku, muhasebe kuralları ile muhasebe ilkelerinden oluşmaktadır. Muhasebe ilkeleri, muhasebenin teknik yönünü belirlerken, muhasebe kuralları (kaide-leri) muhasebenin özel hukukla -ticaret hukuku- ve vergi hukuku ile ilgili yönünü ifade eder. Muhasebe hukukunda, muhasebe ilkelerinin en az muhasebe kuralları kadar önemi vardır.

TTK'nun 75inci maddesinde yer alan "ticari esaslar gereği" ifadesi, yazılı olmayan muhasebe ilkelerinin (Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerinin) oluşmasına olanak vermiştir. Ancak dünyadaki gelişmelere paralel olarak muhasebe ilkeleri ülkemizde önce SPK tebliğlerinde, sonra da Maliye Bakanlığı Muhasebe Sistemi Genel Uygulama Tebliği (MSGUT) ile yazılı hukuk normu şeklinde mevzuat içinde yer almıştır. Diğer bir deyişle, muhasebe yazınında yer alan "Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri" şeklindeki örfi muhasebe ilkeleri artık yazılı hale dönüşmüştür.

1 no'lu Muhasebe Sistemi Genel Uygulama Tebliğinin kapsam maddesinde sigorta şirketleri-

nin Muhasebenin Temel Kavramları, Muhasebe Politikalarının Açıklanması ve Mali Tablolar İlkeleri bölümlerindeki hükümlere uyması zorunlu hale getirilmiştir. Bahsedilen Muhasebenin Temel Kavramları başlıklı bölümünde 12 adet muhasebe ilkesi sayılmış ve tarif edilmiştir.

B.Türk Muhasebe Hukukunda Dönemsellik ve İhtiyatlılık İlkeleri ve Şarta Bağlı Olaylar

Tahsil edilemeyen veya ihtiyatlı bulunanlar müstesna olmak üzere, bütün alacaklar ile şarta bağlı veya vadeli olsa bile bütün borçlar itibari değerleri üzerinden hesaba geçirilmelidir (TTK Mad.75.).

Muhasebe hukukunun temel ilkelerinden biri olan dönemsellik ilkesi, 1 no.lu MSGUT tebliğinde; "İşletmenin sürekliliği kavramı uyarınca sınırsız kabul edilen ömrünün, belli dönemlere bölünmesi ve her dönemin faaliyet sonuçlarının diğer dönemlerden bağımsız olarak saptanmasıdır. Gelir ve giderlerin tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilmesi, hasılat, gelir ve karların aynı döneme ait maliyet, gider ve zararlar karşılaştırılması bu kavramın gereğidir.

Bu kavramın, işletmeler açısından geçerliliğinin bulunmadığı veya ortadan kalktığı durumlarda ise, "bu husus mali tabloların

dipnotlarında açıklanır" şeklinde tarif edilmiştir.

TTK'nda ihtiyatlılık ilkesi tarif edilmemekle birlikte, kanunun temel yapısı "basiretli tacir" ve "ihtiyatlılık" normlarını esas alarak nominal sermayenin korunmasına ve dolayısıyla alacakların korunmasına dayanan muhasebe hukuku modelini benimsemektedir.

Bununla birlikte, anılan Tebliğ'de ihtiyatlılık ilkesi; "muhasebe olaylarında temkinli davranılması ve işletmenin karşılaşılabileceği risklerin gözönüne alınması gereğini ifade eder. Bu kavramın sonucu olarak işletmeler, muhtemel giderleri ve zararları için karşılık ayırırlar, muhtemel gelir ve karları için ise, gerçekleşme dönemlerine kadar herhangi bir muhasebe işlemi yapmazlar. Ancak, bu kavram gizli yedekler veya gereğinden fazla karşılıklar ayrılmasına gerekçe oluşturamaz" şeklinde izah edilmiştir.

1 no.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nin "III-Mali Tablolar İlkeleri" bölümünün C-2 "Bilanço İlkeleri" alt bölümünün a/9 maddesine göre tutarları kesinlikle saptanamayan alacaklar için herhangi bir tahakkuk işlemi yapılmaz. Bu tür alacaklar bilanço dipnot veya eklerinde gösterilir.

Ayrıca, aynı bölümde yer alan; "Mali tabloların hazırlanmasında esas alınan kavram ve

ilkeler ile Türk Ticaret Kanunu ve ilgili diğer mevzuat hükümlerinin farklı uygulamalara yer verdiği durumlarda, işletmeler söz konusu mevzuat hükümleri uyarınca istenilen bilgileri sağlayacak şekilde gerekli düzenlemeleri yaparlar. Ancak, bu düzenlemeler bu bölümde yer alan ilkeler çerçevesinde düzenlenecek mali tabloların tekliği ilkesini değiştiremez” hükmü ile muhasebe ilkelerinin uygulama alanı tesbit edilmiştir.

Diğer taraftan, anılan tebliğin “III-Mali Tablolar İlkeleri” bölümünün C-1 “Gelir Tablosu İlkeleri” alt bölümünün (I) maddesinde şarta bağlı olayları; “Bilanço tarihinde var olan ve sonucu belirsiz bir veya birkaç olayın gelecekte ortaya çıkıp çıkmamasına bağlı durumları ifade eden, şarta bağlı olaylardan kaynaklanan, makul bir şekilde gerçeğe yakın olarak tahmin edilebilen gider ve zararlar tahakkuk ettirilerek gelir tablosuna yansıtılır. Şarta bağlı gelir ve karlar için ise, gerçekleşme ihtimali yüksek de olsa, herhangi bir tahakkuk işlemi yapılmaz; dipnotlarda açıklama yapılır” şeklinde izah etmiştir.

Bu konularda sermaye piyasası mevzuatı incelendiğinde, Sermaye Piyasası Kurulu'nun yayımlanmış olduğu Seri: XI No: I tebliğinde MSGUT’inde olduğu gibi 12 muhasebe ilkesi sayılmış ve tarif edilmiştir. Aynı zamanda muhasebe ilkelerinin tanımı MSGUT’e benzer bir şekilde yapılmıştır. Çünkü, Türkiye’de SPK Tebliğlerinin ve Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğlerinin

büyük ölçüde Uluslararası Muhasebe Standartlarından (UMS) esinlendiği bilinmektedir. Hatta 1 no.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği’nin Mali Tablolar İlkeleri bölümünde yer alan; “Bu düzenlemede yer almayan konularda daha sonra yayımlanacak muhasebe standartlarına, yoksa muhasebe kavramlarına uygun olarak öncelikle, işletmenin içinde bulunduğu sektörde söz konusu işletme büyüklüğü için yaygın olarak kullanılan, bunun da uygulanmadığı hallerde, uluslararası standartlarda benimsenen; esaslara uyulur” hükmü ile UMS muhasebe hukukumuzda uygulama olanağına kavuşmuştur.

Ayrıca SPK tebliğinde şarta bağlı olaylar, bilanço tarihinde mevcut ve sonucu (kar veya zarar) gelecekteki bir veya birkaç olayın gerçekleşip gerçekleşmemesine bağlı olaylar şeklinde tanımlanmıştır (Md.41). Bilanço gününde, şarta bağlı olayların dikkate alınması zorunludur. Şarta bağlı karlar yalnızca dipnotta gösterilirken, şarta bağlı zararlar tahmin edilebiliyorsa, tahakkuk ettirilip gider yazılması gerekmektedir (Tebliğ XI: I, Ek: 2).

C.Uluslararası Muhasebe Standartlarında Dönemsellik ve İhtiyatlılık İlkeleri ve Şarta Bağlı Olaylar

Muhasebe ilkeleri, International Accounting Standards Committee (ISAC) tarafından oluşturulan uluslararası muhasebe standartlarında (UMS) ve A.T.’nin 4. direktifi olarak bilinen 78/660/AET muhasebe direktif-

lerindeki muhasebe standartlarında yazılı şekilde yer almışlardır.

1 no.lu UMS’de dönemsellik ilkesi; “Hasılat ve giderler, kazanıldıkları veya katlanıldıkları zaman hesaplara aksettirilir (para tahsil edildiği veya ödendiği zaman değil) ve ilgili oldukları dönemin finansal tablolarında belirtilir” şeklinde tanımlanmıştır.

Aynı standarda göre ihtiyatlılık; “Belirsizliklerin, çoğu işlemleri etkilemesi kaçınılmazdır. Bu durumu mali tabloların düzenlenmesinde ihtiyatlı olmak şeklinde anlamak gerekir. Ancak, ihtiyatlı olmak gizli yedeklerin yaratılmasını gerektirmez” şeklinde izah edilmiştir.

10 no.lu UMS’a göre bilanço rakamlarındaki şarta bağlı (koşullu) belirsizliklerin mevcudiyeti halinde, eğer şarta bağlı zarar belirli esaslara uygun olarak saptanabiliyorsa, tesbit edilen tutar tahakkuk ettirilerek gelir tablosunda bir gider kalemi olarak gösterilmelidir. Bununla birlikte şarta bağlı kazançlar tahakkuk ettirilmemeli ve mali tablolarda gösterilmemelidir. Ancak, eğer elde edilecek kazancın gerçekleşme olasılığı yüksek ise, bu tutar tahakkuk ettirilerek mali tablolarda gösterilebilir.

D.Rücu ve Sovtaj Alacaklarının Muhasebe İlkeleri Karşısındaki Durumu

Sigortalılar, sigorta konusu şeylerde zarar ve ziyanın oluşması durumunda sigorta sözleşmesine dayanarak sigortacıdan hasar taz-

minatı talep etmektedirler. Sigortacı, talep edilen sigorta bedelini ödedikten sonra hukuken sigorta ettirenin yerine geçer. Sigorta ettiren kimsenin vaki zarardan dolayı üçüncü şahıslara karşı dava hakkı varsa bu tazmin ettiği bedel nisbetinde sigortacıya intikal eder (T.T.K. Mad.1301).

Diğer bir deyişle, sigorta kapsamına giren zarar veya ziyanın oluşmasında üçüncü şahısların sorumluluğu saptanmış ise, tazminatı ödeyen sigortacının, halefiyet hakkını kullanmak suretiyle sulh veya dava yolu ile rücu eden, ödediği tazminatın tamamını veya bir kısmını üçüncü şahıslardan tahsil etmektedir.

Gerçekleşen zararlar da rücu talepleri sorumlu tutulan üçüncü kişilere karşı yapıldığı gibi, özellikle sorumluluk sigortalarında bunların sigortacılarına da yapılmaktadır. Nitekim uygulamada rücu taleplerinin çoğunluğunun sigorta şirketleri arasında yapıldığı bilinmektedir.

Rücu alacağının veya borcunun sigorta şirketleri için hukuken bir alacak veya borç olmasından dolayı, dönemsellik ilkesine istinaden ilgili döneme gelir veya gider yazılması gerekmektedir. Bu alacağın tahsili veya borcun ödemesi için hukuken bir belirsizlik bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle, sigorta bedelinin şirket tarafından ödenmesi ile kanunen halefiyet hakkının kazanılması nedeniyle alacak olma koşulu gerçekleşmiş olmaktadır. Dolayısıyla, uygulamada rücu alacak-

larının ihtiyatlılık ilkesine dayanarak muhasebeleştirilmemesi, bizatihi ihtiyatlılık ilkesine aykırı olmaktadır. Çünkü, rücu alacağının kanuna istinaden kazanılmış olmasından dolayı normal şartlarda tahsilinde herhangi bir belirsizlik ve risk olmaması gerekmektedir.

Bununla birlikte, zararın oluşmasında 3. kişinin sorumluluğunun tesbit edilmesine karşın tazminat halen ödenmemiş ise, TTK'a göre halefiyet hakkı kazanılmadığından rücu alacağının oluşmasının şartı olan halefiyet hakkı kazanılmamış durumdadır. Diğer bir deyişle, bu alacak şarta bağlı alacak olduğundan mevzuata göre tahakkuku yapılmaması gerekmektedir. Bununla birlikte, bu şekildeki rücu alacaklarının bilanço dipnotlarında gösterilmesi gerekmektedir.

Ancak, makul bir şekilde gerçeğe yakın olarak tahmin edilebilen şarta bağlı rücu borçlarının mevzuata göre tahakkukunun yapılması gerekmektedir.

Rücu alacağı, sigorta şirketinin hasar tazminatını sigorta sözleşmelerine dayanarak zarar görene ödemesi sonucu zararın oluşmasında 3. kişinin hukuki sorumluluk payının tesbit edilmiş olması ve bunun TTK 1301 maddesindeki halefiyet hakkına dayanarak talep edilmesinden oluşmaktadır. Burada rücu alacağının tutarının kesin olarak tesbiti gerekmektedir. Aksi halde, bu

alacaklar bilanço dipnotlarında gösterilmelidir.

Ancak, dönemsellik ilkesi gereği tahakkuku yapılarak, gelir yazılan rücu alacağının sulh yoluyla alınmamasından sonra dava veya icra yoluyla takibine gidilirse, VUK'nun 323 maddesine istinaden rücu alacağı şüpheli alacak hale geleceği için karşılık ayrılarak, gider yazılabilir. Diğer bir deyişle, muhasebe ilkelerinden olan ihtiyatlılık ilkesinde belirtilen bir alacağın tahsilindeki belirsizlik, yani risk durumu muhasebe kuralları (VUK 323. maddesi) tarafından tarif edilmiş bulunmaktadır.

Aynı şekilde, 1 no.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği de şüpheli alacakları "Ödeme süresi geçmiş, bu nedenle vadesi birkaç defa uzatılmış ve protesto edilmiş, yazı ile birden fazla istenmiş ya da dava ve icra safhasına aktarılmış senetli ve senetsiz alacaklar" olarak tanımlamıştır.

Bununla birlikte, vadesi gelmemiş ve VUK'na göre şüpheli duruma düşmüş olarak kabul edilmeyen ancak yine de tahsilinde bir şüphe olan rücu alacakları için "özün önceliği ilkesi" gereğince karşılık ayrılır. Örneğin, şirketin alacaklı olduğu bir şirket hakkında iflas kararı verilmiş ve şirket iflas masasına başvurmuşsa, bu alacak için karşılık ayrılabilir. Ancak, VUK dava ve icra safhasına gelmemiş alacakları, şüpheli alacak saymadığından, yukarıda sözü edilen rücu alacağı için ayrılan karşılık

ve yazılan gider, mali karın tesbitinde kanunen kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınmalıdır.

Ayrıca, sigortacı, kısmi zarar görmüş malların sigorta bedelinin tamamını tazmin ettikten sonra, kendi mülkiyetine geçmesi (sovtaj) halinde, bunların satışından elde edilebilecek gelirlerin rücu alacakları gibi ilgili dönemlerde tahakkunun yapılması gerekmektedir.

Diğer taraftan, diğer sigorta şirketlerinin bir sigorta şirketinden talep ettikleri rücu hasar tazminatları (rücu borçları), bu şirketin muallak hasar bordrolarında yer almakta, dönem sonunda karşılık ayrılarak, gider yazılmaktadır.

E.Sonuç

Hukuken doğmuş bir rücu ve sovtaj alacağının (veya varlığın) gerçekleştikleri dönemlerde muhasebeleştirilmeleri gerekmektedir. Ancak, bu alacağın tahsilinde karşılaşılabilecek zorluklar, belirsizlikler veya riskler diğer normal alacaklardaki gibi olabilecektir. Bu durumda, muhasebe kurallarının (kanunlar, tebliğler vs) tanımladığı yeni bir hukuki durum ortaya çıkması halinde, bu yeni duruma göre gerekli muhasebe kayıtlarının yapılması gerekmektedir.

Bu itibarla, bir rücu ve sovtaj alacağının veya varlığının tahakkunun yapılabilmesi için, halefiyet hakkının kazanılması, tutarının kesin olarak tesbit edilmiş olması ve dönem sonu

itibariyle tahsil edilmemiş olması gerekmektedir. Ancak, bu alacağın dava veya icra yoluyla takibine gidilirse, VUK'nun 323. Maddesine istinaden rücu alacağı şüpheli olacak haline geleceği için karşılık ayrılarak, gider yazılabilmektedir.

Bu alacakların, sigorta şirketlerinin tabi olduğu Tekdüzen Hesap Planında "Diğer Alacaklar" başlığı altında 1.50.1.05. alt hesap kodlu "Rücu ve Sovtaj Yoluyla Tahsil Edilecek Alacaklar" hesabında gösterilmeleri gerekmektedir.

Metin SARIASLAN

Sigorta Denetleme Kurulu
Uzmanı

